

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان مقاله: الگوی سوم زن مسلمان در حفظ هویت ایرانی اسلامی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم

رهبری (مد ظله العالی)

نام نویسندگان: زهره خوئینی - اکرم پورمولائی

حوزه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها) - استان زنجان - شهرستان ابهر

چکیده

این پژوهش با هدف تبیین «الگوی سوم زن مسلمان» به منظور حفظ و تقویت هویت ایرانی-اسلامی انجام شده است. در مواجهه با دو الگوی متعارض موجود؛ یکی الگوی سنتی که نقش زن را به حوزه خانه محدود می‌سازد و دیگری الگوی فمینیستی غربی که تفاوت‌های طبیعی زن و مرد را نادیده می‌گیرد. اسلام با ارائه الگویی متوازن، مسیر سومی را پیش روی جوامع اسلامی قرار می‌دهد. این الگو، ضمن حفظ کرامت ذاتی زن، بر نقش‌آفرینی فعال او در جامعه تأکید دارد. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و با بهره‌گیری از آیات قرآن، روایات، بیانات مقام معظم رهبری و منابع معتبر علمی تدوین شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که «الگوی سوم» زن مسلمان مبتنی بر نگاهی چندبعدی به شخصیت زن است؛ الگویی که بین مسئولیت‌های خانوادگی و نقش‌های اجتماعی تعادل برقرار می‌کند. برای تحقق این الگو راهکارهایی ذکر شده است که از جمله می‌توان به نهادینه‌سازی فرهنگ عفاف و حجاب، تقویت مشارکت اجتماعی زنان، معرفی الگوهای موفق زن مسلمان، بازتعریف نقش‌های مادری و همسری، و گفتمان‌سازی رسانه‌ای و آموزشی اشاره نمود.

واژگان کلیدی: الگوی سوم، زن مسلمان، هویت ایرانی - اسلامی، مقام معظم رهبری، فمینیسم.

مقدمه

در جهان معاصر، مسئله هویت زن مسلمان به یکی از چالش‌برانگیزترین مباحث در حوزه علوم انسانی و دینی تبدیل شده است. از یک سو، مکاتب فمینیستی غربی با شعار برابری مطلق زن و مرد، به انکار تفاوت‌های فطری پرداخته‌اند و از سوی دیگر، برخی برداشت‌های متحجرانه از دین، زن را به موجودی منفعل و حاشیه‌ای تبدیل کرده‌اند. در این میان، اسلام با ارائه «الگوی سوم»، راه میانه‌ای را پیشنهاد می‌کند که هم‌زمان با حفظ کرامت ذاتی زن، نقش‌آفرینی فعال او در تمام عرصه‌های اجتماعی را ممکن می‌سازد.

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) به عنوان نظریه پرداز این الگو، با تبیین «زن تراز انقلاب اسلامی»، تصویری جامع از هویت زن مسلمان ارائه داده‌اند. ایشان در بیانات متعدد خود چنین می‌فرمایند: «زن مسلمان ایرانی باید هم پایبند به ارزش‌های اسلامی باشد و هم در میدان‌های علمی و اجتماعی حضوری فعال داشته باشد.» (مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از نخبگان و استعداد های برتر علمی، ۱۴۰۱/۲/۱۲). از این جهت، بحث و بررسی در رابطه با الگوی سوم زن در حفظ هویت ایرانی - اسلامی امری ضروری است.

با توجه به اهمیت این موضوع، پژوهش‌هایی در این زمینه انجام شده است که به برخی اشاره می‌شود:

۱. مقاله‌ی «ضرورت وجود الگو برای زنان مسلمان»، نویسنده: عبدالکریم حیدری و همکاران، در سال ۱۳۹۰ در نشریه طه‌ورا و شماره ۸ چاپ شده است. این مقاله با عنوان ضرورت وجود الگو برای زن مسلمان و با هدف شناسایی این نیاز فطری و ضرورت معرفی الگو بیان شده است.

۲. مقاله‌ی «بررسی و تبیین مبانی دینی جایگاه و نقش زنان در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»، نویسنده: محسن اخباری، در سال ۱۳۹۸ در نشریه پژوهشنامه سبک زندگی و شماره ۸ چاپ شده است. هدف از این مقاله، بیان مبانی دینی، جایگاه و نقش زنان در تدوین الگوی اسلامی - ایرانی است.

۳. مقاله‌ی «تأثیر الگوی سوم بر سبک زندگی زنان مسلمان»، نویسنده: سودابه سیفی، در سال ۱۴۰۳ در نشریه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، و شماره ۸۵ چاپ شده است. هدف از این مقاله، تأثیر الگوی سوم بر سبک زندگی زنان مسلمان در بعد فردی، خانوادگی و اجتماعی است. با بررسی در مطالعات فوق؛ پژوهش حاضر با هدف تبیین الگوی سوم زن مسلمان در راستای حفظ هویت ایرانی - اسلامی انجام شده است. لذا سؤال اصلی این است که الگوی سوم زن مسلمان در راستای حفظ هویت ایرانی اسلامی چگونه تبیین می‌شود؟

برای پاسخ به این سؤال، سؤالات فرعی مطرح می‌شود: ۱. الگوی سوم زن مسلمان در اندیشه مقام معظم رهبری چه مفهومی دارد؟ ۲. هویت ایرانی - اسلامی در نگاه رهبری چگونه تعریف می‌شود؟ ۳. الگوی سوم زن مسلمان برای حفظ هویت ایرانی - اسلامی چه راهکارهایی ارائه داده است؟

۱. مفهوم الگوی سوم زن مسلمان

در ادبیات اسلامی، معرفی الگو از مهم‌ترین روش‌های تربیتی شمرده می‌شود (دلشاد تهرانی، ۱۳۹۳: ۲۴۳). قرآن کریم، حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) را به عنوان بهترین الگو برای انسان معرفی می‌کند: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا»

یقیناً برای شما در روش و رفتار پیامبر خدا الگوی نیکویی است برای کسی که همواره به خدا و روز قیامت امید دارد؛ و خدا را بسیار یاد می‌کند.» (احزاب: آیه ۲۱).

با توجه به این آیه، زنان به جهت نقش و جایگاه ویژه‌ای که در اجتماع و فرهنگ دارند، بهترین الگو هستند. بر این اساس؛ ذکر الگو برای زن بسیار مهم است. این الگو که در بخش‌های مختلف؛ الگوی اول، الگوی دوم و الگوی سوم بیان شده است، گویای این مطلب می‌باشد. لذا برای اینکه به مفهوم الگوی سوم زن پی ببریم لازم است الگوی اول و دوم را بیان کنیم.

۱-۱. الگوی اول

الگوی اول که نگاهی سنتی و پارادایم به زن دارد، برای زنان در امور اجتماعی و فرهنگی هیچ مسئولیتی قائل نیست (الهی خراسانی، ۱۳۹۱: ۱۶۱). تفکر بیشتر در این الگو این است که زن موجودی ضعیف است و مسئولیت اجتماعی موجودی کامل را می‌طلبد. با این تصور، تنها مردان می‌توانند در این نگاه نقش داشته باشند و زنان به دلیل ویژگی عاطفی و احساسی که دارند، تنها امور همسرداری و فرزند داری را برعهده دارند (زیبایی نژاد و سبحانی، ۱۳۸۱: ۱۱۹). ارسطو در این باره می‌نویسد: «زن چیزی نیست مگر مرد ناکام، خطای طبیعت و حاصل نقص در آفرینش. به اعتقاد او خدا زن و برده را آفرید تا به مرد خدمت کند.» (نورافروز، ۱۳۸۴: ۷۳). لذا در این نگاه، نقش وجودی زن فقط خدمت در خانه و تکثیر نسل است (مهریزی، ۱۳۸۲: ۲۱۸).

بر این اساس؛ در این الگو، حضور زنان در جامعه بشر موجب بی‌بند و باری و فساد است و اگر زنان با حیا نیز در جامعه حضور داشته باشند، موجب کندی کار مردان هستند. از این جهت؛ حضور زنان در اجتماع ناپسند است (زیبایی نژاد و سبحانی، ۱۳۸۱: ۱۶۱).

۲-۱. الگوی دوم

الگوی دیگری که برای زن مطرح می‌شود، الگوی دوم زن است. این الگو که نگاهی فمینیستی به زن دارد، حضور زن را تنها در ظهور فیزیکی و جذبه‌ی زن می‌داند و مهم‌ترین نقش زن به عنوان تربیت فرزند نادیده گرفته شده است. همین امر موجب انقلاب جنسیتی، سقط جنین، نادیده گرفتن ارزش‌های زنان را در پی خواهد داشت که نتیجه آن؛ مادران مجرد خواهد بود (پاسنو، ۱۳۸۴: ۸۸).

این جریان فمینیستی در نقش زنان، که با آرمان تساوی خواهانه و نادیده گرفتن تفاوت‌های زنان است، بیشترین لطمه را برای زن وارد ساخته است. در این الگو، زنان با شعار تساوی حقوق زن و مرد وارد اجتماع می‌شوند و حضور آنان فقط براساس اقتصاد است. با این مبنا؛ زنان با حضور پررنگ در اجتماع و مشاغل برابر با مردان با درآمد پایین‌تر، آسیب‌های روحی و روانی بسیاری را متحمل می‌شوند (مطهری، ۱۳۸۹: ۱۹).

۱-۳. الگوی سوم

با ارائه الگوی اول و دوم، الگوی دیگری مطرح می‌شود که از آن با عنوان الگوی سوم زن مسلمان بیان شده است. مفهوم الگوی سوم زن به جهت مفهوم کلیدی در نگاه رهبری از مفاهیم بسیار مهم است که جایگاه این الگو را می‌سازد. این الگو که به معنای الگوی میانه رو است، همان زن تراز قرآنی است که شخصیت چند بُعدی دارد، که مهم‌ترین بُعد آن در حوزه اجتماع است (عسگر دیرباز، ۱۳۹۴: ۱۹۲).

طبق این الگو، زن با دقت در مسئولیت‌های اجتماعی و با تدابیر گویا، در تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی کشور، حضور فعال خواهد داشت. لذا در این الگو، زن به جایگاه تشریفاتی که به دور از منزلت روحی زن است نیازی ندارد. زن با قوت زنانه خود که خداوند متعال در وجود او قرار داده است، همراه با عشق و ایمان و همراه با عفت و پاکدامنی می‌تواند در جامعه یک نقش استثنایی داشته باشد (مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۸۴/۳/۲۵).

بر همین اساس، الگوی سوم زن که الگویی نه شرقی است و نه غربی، به زنان این امکان را می‌دهد که همزمان با ایفای نقش خود در خانواده، در عرصه‌های فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی فعال باشند (هدایت‌نیا، ۱۳۹۵: ۲۱). این الگو با الهام از نگاه توحیدی و با تأکید بر شخصیت چند بُعدی زن، نقش اجتماعی و خانوادگی را همزمان در نظر می‌گیرد. زن در این نگاه، با حفظ عفت، حیا و هویت اسلامی، می‌تواند در تصمیم‌سازی‌های کلان اجتماعی نقش‌آفرین باشد (۱۳۹۴: ۱۹۳). به تعبیر مقام معظم رهبری: «می‌توان زن بود، عفیف، محجبه و شریف بود، و در عین حال در متن جامعه بود». (مقام معظم رهبری، بیانات در پیام به کنگره هفت هزار زن شهید کشور، ۱۳۹۱/۱۲/۱۶).

۲. تبیین مفهوم هویت ایرانی - اسلامی

پس از بیان مفهوم الگوی سوم زن مسلمان، در این بخش از پژوهش به تبیین معنای هویت ایرانی - اسلامی پرداخته می‌شود.

۱-۲. تعریف هویت

یکی از مهم‌ترین عناصری که در موجودیت هر جامعه نقش به سزایی دارد، هویت است (عسگر اکبری، ۱۳۹۹: ۴۶). در فرهنگ‌های لغت، برای واژه هویت معانی متفاوتی ذکر شده است که می‌توان معانی؛ ذات باری تعالی، هستی، وجود و آنچه موجب شناسایی شخص باشد از آن استخراج نمود (معین، ۱۳۸۶: ۱۲۴۶). بر این اساس؛ هویت به معنای تشخیص است که بر وجود خارجی تطبیق دارد (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۴/۲۰۸۶۶).

در اصطلاح، هویت به معنای تلاش آگاهانه، مستمر و دائمی کنشگران برای پاسخ‌گویی به پرسش چیستی و کیستی است (الطائی، ۱۳۹۶: ۳۴). چیستی حقیقت شیء که مشتمل بر صفات جوهری او باشد. به دیگر سخن، نشانگر هیأت و ماهیت وجودی یک ذات است که حقیقت آن را می‌سازد (شرفی، ۱۳۸۰: ۷). مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در تعریف و جایگاه هویت چنین می‌فرماید: «نیاز عمده جوان، هویت است، باید هویت و هدف خویش را بشناسد، باید بداند کیست و برای چه می‌خواهد کار و تلاش کند. دشمن می‌خواهد هویت جوان ایرانی را از او بگیرد، اهداف او را از بین ببرد، فضا را تیره کند، به او بگوید تو یک موجود حقیر و محدودی پیش من بیا تا تو را زیر بال بگیرم.» (مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار با جوانان در مصلاهی رشت، ۱۳۸۰/۲/۱۲).

با این تبیین اگر افراد در وضعیت بحران هویت قرار گیرند، نقش خود را در جامعه از دست خواهند داد و قادر به ایفای نقش خود در جامعه نخواهند بود؛ لذا پذیرش مسئولیت اجتماعی نیاز به اساس هویت دارد. حال این هویت ملی است، گاهی هویت دینی است، گاهی هویت انسانی است، شرف است. بدین جهت، هویت در ابعاد مختلف؛ هویت فردی، اجتماعی و ... شکل گرفته است (مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها، ۱۳۹۷/۳/۳۰).

هویت فرد با شکل، نام، باورها و سایر ویژگی‌های شخص تعریف می‌شود. این بُعد از هویت، با هویت جمع ارتباط تنگاتنگی دارد. براین اساس؛ هویت فردی به رابطه بین فرد با خانواده و خویشان برمی‌گردد. بر این مبنا، هویت فرد از گوناگونی برخوردار نیست و شخص دارای یک هویت خانوادگی است (احمدی، ۱۳۸۳: ۸). اما هویت اجتماعی، با توجه به اعتقادات، اهلیت، آرمان‌ها و دین تعریف می‌شود. این هویت در برخی تعاریف، در بردارنده هویت قومی و هویت اسلامی است. (عسکر اکبری، ۱۳۹۹: ۴۷).

۲-۲. هویت ایرانی - اسلامی از دیدگاه رهبری

هویت ایرانی - اسلامی برخاسته از جهان بینی تشیع است که همراه با قبول فرهنگ ملی ایجاد می‌شود (خمینی، ۱۳۶۵: ۱۰۸). عجین شدن هویت ایرانی با هویت اسلامی طی چهارده قمری همراه تاریخ و اسلام، با ایجاد فرهنگی گسترده پدید آمده است (شریعتی، ۱۳۶۱: ۱۴۶). ایرانیان با گرایش به اسلام، توانسته‌اند هویت خود را حفظ کرده و با جذب تعالیم اسلام، با بهره‌گیری از فرهنگ ایرانی، به رشد تمدن اسلامی بپردازند و با تحکیم هویت ایرانی، به هویت دینی خود نیز معنای جدیدی ببخشند (قربانی، ۱۳۸۳: ۸۵).

با این اساس؛ آرمان‌های انقلاب اسلامی متکی بر هویت ایرانی - اسلامی است. هویت ایرانی - اسلامی از دو دیدگاه اسلامی و ایرانی به گونه‌ای کاملاً غیر متناقضی از زمان صدر اسلام با هم ترکیب شدند که این امر موجب تقویت هویت ایرانی - اسلامی در عصر جهانی گردید. مقام معظم رهبری

مهم‌ترین دستاورد این پژوهش، ارائه چارچوبی نظام‌مند برای تحقق الگوی سوم در جامعه اسلامی است. در این چارچوب، «نهادینه‌سازی فرهنگ عفاف و حجاب» به عنوان سنگ بنای هویت زن مسلمان معرفی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که حجاب نه یک محدودیت، بلکه عاملی برای تقویت حضور اجتماعی زنان با حفظ کرامت انسانی آنان است. از سوی دیگر، «تقویت نقش‌آفرینی اجتماعی زنان» به عنوان رکن دوم این الگو، امکان مشارکت فعال زنان را در عرصه‌های علمی، فرهنگی و سیاسی را فراهم می‌آورد.

راهکار سوم یعنی؛ «الگوسازی از زنان موفق تراز اسلامی» بر اهمیت ارائه نمونه‌های عینی از زنان مسلمان موفق در عرصه‌های مختلف تأکید دارد. در این زمینه، شخصیت حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) به عنوان کامل‌ترین الگوی زن مسلمان معرفی شده است. «بازتعریف نقش مادری و همسری» به عنوان راهکار چهارم، نشان می‌دهد که این مسئولیت‌ها نه تنها مانعی برای حضور اجتماعی زنان نیستند، بلکه پایه‌های اصلی هویت‌سازی نسل آینده به شمار می‌روند.

در نهایت، «گفتمان‌سازی رسانه‌ای و آموزشی» به عنوان راهکار پنجم، بر ضرورت تغییر نگرش‌های اجتماعی نسبت به جایگاه واقعی زن در اسلام تأکید دارد. این پژوهش نشان می‌دهد که تحقق کامل الگوی سوم مستلزم همکاری همه‌جانبه نهادهای فرهنگی، آموزشی و رسانه‌ای است.

نتایج این مطالعه حاکی از آن است که الگوی سوم زن مسلمان می‌تواند هم پاسخگوی نیازهای فردی زنان باشد و هم نیازهای جامعه اسلامی را برآورده سازد. این الگو نه تنها به حفظ هویت ایرانی-اسلامی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به عنوان الگویی جهانی برای زنان مسلمان در سایر کشورها نیز مطرح شود. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده به بررسی راهکارهای عملیاتی‌تر برای اجرای این الگو در سطوح مختلف جامعه بپردازند.

در مجموع، می‌توان گفت که الگوی سوم زن مسلمان با تکیه بر مبانی دینی و با در نظر گرفتن شرایط جهان معاصر، راه‌حلی جامع برای چالش‌های هویتی زنان مسلمان ارائه می‌دهد. این الگو نشان می‌دهد که زن مسلمان می‌تواند همزمان هم حافظ ارزش‌های اسلامی باشد و هم در عرصه‌های مختلف اجتماعی حضوری فعال و تأثیرگذار داشته باشد. تحقق این الگو نیازمند عزم ملی و برنامه‌ریزی دقیق در سطوح مختلف جامعه است تا بتواند به بهترین شکل ممکن پیاده‌سازی شود.

فهرست منابع

کتاب‌ها

* قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۲)، *کمال الدین و تمام النعمه*، قم: مسجد مقدس جمکران، چاپ سوم.
۲. احمدی، حمید (۱۳۸۳)، *ایران: هویت، ملیت و قومیت*، تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
۳. امین زاده، محمدرضا (۱۳۸۰)، *جایگاه اخص و ممتاز زن*، تهران: بین الملل.
۴. پاسنو، دایان (۱۳۸۴)، *فمینیسم، رمز و راز زنانگی یا اشتباه*، فمینیسم در آمریکا تا سال ۲۰۰۳، ترجمه زینب فرهمند و پروین قائمی، قم: معارف.
۵. حداد عادل، غلامعلی (۱۳۵۹)، *برهنگی فرهنگی و فرهنگ برهنگی*، تهران: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول.
۶. دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۹۳)، *سیری در تربیت اسلامی*، تهران: دریا.
۷. دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۳)، *لغت نامه دهخدا*، تهران: روزنه.
۸. زیبایی نژاد، محمدرضا و محمدتقی سبحانی (۱۳۸۱)، *درآمدی بر نظام شخصیت زن در اسلام*، قم: دفتر تحقیقات و مطالعات زنان.
۹. شجاعی، محمد (۱۳۸۶)، *دُر و صدف*، تهران: نشر محیی، چاپ ششم.
۱۰. شرفی، محمدرضا (۱۳۸۰)، *جوان و بحران هویت*، تهران: سروش.
۱۱. شریعتی، علی (۱۳۶۱)، *مجموعه‌ی آثار: (اسلام‌شناسی)*، درس‌های دانشگاه مشهد، تهران: چاپخش.
۱۲. الطائی، علی (۱۳۹۶)، *بحران هویت قومی در ایران*، تهران: شادگان.
۱۳. فاضلی بیارجمندی، احمد (۱۳۸۱)، *نقش زنان شیعه در عصر امام علی (علیه السلام)*، قم: میثم تمار.
۱۴. فتاحی زاده، فتحیه (۱۳۷۳)، *حجاب از دیدگاه قرآن و سنت*، قم، مؤسسه بوستان کتاب، چاپ چهارم.
۱۵. مطهری، مرتضی (۱۳۸۹)، *نظام حقوق زن در اسلام*، تهران، آدینه سبز.
۱۶. معین، محمد، (۱۳۸۶)، *فرهنگ‌نامه معین*، تهران، زرین.
۱۷. منجم، رویا (۱۳۸۱)، *زن - مادر: نگاهی متفاوت به مسئله زن*، تهران: کتاب مس.

۱۸. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۷۶)، صحیفه نور، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمه الله علیه)، چاپ پنجم.

۱۹. مهریزی، مهدی (۱۳۸۲)، شخصیت و حقوق زن در اسلام، تهران: علمی و فرهنگی.

۲۰. نورافروز، کیاندهخت (۱۳۸۴)، ناچیز شمردن زن در درازنای روزگار، اختران زبان.

۲۱. هدایت نیا، فرج الله (۱۳۹۵)، الگوی سوم: الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه، تهران: لشکر فرشتگان.

مقالات

۱. آبیاری، زهرا (۱۴۰۰)، «تحلیل مضمون خوانش حجاب و عفاف در منظومه فکری حضرت آیت الله خامنه‌ای»، دو فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی، پاییز، دوره ۵، ش ۱۰، صص ۸۲-۶۱.

۲. اکبری، عسکر (۱۳۹۹)، «مؤلفه‌های هویت ایرانی اسلامی - در منظومه فکری مقام معظم رهبری»، فصلنامه مطالعات ملی، پاییز، ش ۸۳، صص ۶۴-۴۵.

۳. الهی خراسانی، علی (۱۳۹۱)، «نقد پارادایمی رویکرد سنتی به مسئولیت اجتماعی زن مسلمان»، فصلنامه حوزه، فروردین، دوره ۲۹، ش ۱۶۳، صص ۱۷۶-۱۶۱.

۴. جمعی از نویسندگان (۱۳۸۸)، «خانواده، زن و رسانه»، مریم رفیعی، فصلنامه حوراء، ش ۳۲، صص ۸۸-۱.

۵. دهقان‌پور محمدآبادی، فاطمه (۱۳۷۹)، «جایگاه خانواده در تحول شکل‌گیری هویت فرزندان»، همایش ملی هویت کودکان ایران اسلامی در دوره پیش دبستانی، دوره ۱، ش ۱، صص ۱۴-۱.

۶. دیرباز، عسگر (۱۳۹۴)، «بازنگری مبانی فکری - کلامی الگوهای اجتماعی زن»، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، تابستان، دوره ۱۷، ش ۶۸، صص ۲۱۳-۱۶۷.

۷. عسکری، محمدعلی (۱۳۹۳)، «آثار فردی و اجتماعی حجاب و نقش آن در امنیت اجتماعی زنان»، فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، زمستان، ش ۱۰۳، صص ۱۸۹-۱۶۱.

۸. عطارزاده، مجتبی (۱۳۸۷)، «فاطمه زهرا (سلام الله علیها) الگوی حضور اجتماعی - سیاسی زن مسلمان»، مطالعات راهبردی زنان، دوره ۱۰، ش ۳۹، صص ۱۲۶-۲۹.

۹. قربانی، قدرت‌الله (۱۳۸۳)، «هویت ملی از دیدگاه استاد مطهری»، فصلنامه مطالعات رهبری، دوره ۵، ش ۲، صص ۸۶-۶۳.

۱۰. ملک‌پور، فاطمه (۱۴۰۱)، «نقش رسانه‌ها در تغییر ارزش‌ها و هنجارهای خانواده»، فصلنامه رسانه و خانواده، ش ۱۳۷، صص ۲۳۴-۲۱۹.

۱۱. منصوری، زهره (۱۴۰۰)، «نقش تربیتی مادر بر فرزندان با تاکید بر آیات و روایات»، فصلنامه پژوهشنامه فقهی حقوقی زنان و خانواده، بهار، دوره ۲، ش ۱۴، صص ۱۴۰-۷۹.

۱۲. مهدی زاده، حسین (۱۳۸۹)، «آموزه‌های اسلامی در باب تقلید از الگوها (با تأکید بر دوره جوانی)»، معرفت، تیر، ش ۶۷، صص ۹۳-۸۴.

۱۳. یاسری، زینب (۱۳۹۷)، «تبیین الگوی مفهومی نقش آفرینی زنان در تحقق تمدن نوین اسلامی»، دو فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، پاییز، دوره ۱، ش ۲، صص ۱۵۲-۱۳۳.

سایت‌ها

۱. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار مسئولان سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۱/۱۱/۱۵، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7227>.

۲. مقام معظم رهبری، بیانات در ارتباط تصویری با نمایندگان تشکلهای دانشجویی، ۱۳۹۹/۲/۲۸، <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1090>.

۳. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از بانوان، ۱۴۰۱/۱۰/۱۵، <https://farsi.khamenei.ir/others-dialog?id=51766>.

۴. مقام معظم رهبری، بیانات بیانات در دیدار اعضای شورای فرهنگی، اجتماعی زنان، ۱۳۷۰/۱۰/۴، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2536>.

۵. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از بانوان، ۱۳۷۹/۶/۳۰، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3024>.

۶. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار گروهی کثیری از بانوان نخبه در آستانه‌ی سالروز میلاد حضرت زهرا (سلام الله علیها)، ۱۳۸۶/۴/۱۳، <https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=50835>.

۷. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در اجلاس جهانی «زنان و بیداری اسلامی»، ۱۳۹۱/۴/۲۱، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?Id=20388>.

۸. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از بانوان، ۱۳۶۳/۱۲/۲۱، <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=25984&npt=12>.

۹. مقام معظم رهبری، بیانات الگوی سوم زن، ۱۳۹۵/۵/۱۴، https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33912#_ftn11.

۱۰. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار مسئولان سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰/۱۲/۵، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2596>.

۱۱. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از نخبگان و استعدادهای برتر علمی، ۱۴۰۱/۲/۱۲، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=50635>.

۱۲. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۸۴/۳/۲۵،
https://old.aviny.com/bayanat/84/03_25.aspx
۱۳. مقام معظم رهبری، بیانات در پیام به کنگره هفت هزار زن شهید کشور، ۱۳۹۱/۱۲/۱۶،
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33912>
۱۴. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار با جوانان در مصلاي رشت، ۱۳۸۰/۲/۱۲،
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3064>
۱۵. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها،
۱۳۹۷/۳/۳۰، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39877>
۱۶. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار اساتید و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۵/۷/۱۳،
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3354>
۱۷. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار مردم مریوان، ۱۳۸۸/۲/۲۶،
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=6855>
۱۸. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۲/۵/۱۵،
<https://www.sce.ir/en/news/4495>
۱۹. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار مسئولان سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰/۱۲/۵،
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2596>
۲۰. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار دست‌اندرکاران برگزاری کنگره شهدای ورزش کشور، ۱۳۹۴/۱۰/۲۱،
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=32076>
۲۱. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار بانوی کرمانشاهی قهرمان ووشو با رهبر انقلاب، ۱۳۹۲/۸/۲۰،
<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=24447>
۲۲. مقام معظم رهبری، بیانات در دیدار جمعی از بانوان، ۱۳۷۶/۶/۳۰،
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3024>